

Benedek Ágnes

Időutazók Társasága

Az Időutazók Társasága 1999-ben a főváros peremén, az utóbbi években Kertvárosként emlegetett XVI. kerületben alakult meg.

A kertvárosról

Mátyásföld, Cinkota, Rákosszentmihály, Sashalom és Árpádföld manapság igen kedvelt célpontja a füstös belvárosból kirajzó letelepülőknek, hiszen - a néhány, emberléptékű lakóteleptől eltekintve – családi házak és elegáns villák népesítik be a területet. Négy különböző arculatú község, Cinkota, Rákosszentmihály, Mátyásföld és Sashalom furcsa frigyéből született 1950-ben Budapest XVI. kerülete. Az önálló településsé soha nem vált Árpádfölddel együtt ma „öt falunak” is nevezik e városrészt.

Az egykori községek közül a ma is falusias Cinkota dicsekedhet közel ezer éves múlttal, a többi település a rohamos léptekkel fejlődő főváros közelsége, a XIX. század végének parcellázásai folytán alakult néhány évtized alatt több tízezer lakosú, virágzó községgé. Ebből adódik, hogy mindössze három, száz évnél idősebb műemlékünk van - a cinkotai evangélikus és katolikus templom, valamint a sashalmi Gizella vagy más néven Festetics kastély. Ám látnivaló azért akad, és izgalmas történetekben is bővelkedik a hely, mely érdemes a megismerésre.

Miért alakult a társaság?

A 90-es évek végén fiatal értelmiségi lokálpatrióta barátainkkal, főként újságíró kollégáinkkal úgy tapasztaltuk, hogy a kerületben élő embereknek nem csupán a jelenükről nincs pontos képük, de a közeli és távolabbi múltból sem sokat tudnak. Egy részük alig ismeri a helyet, ahol született, környezetét, ahol évek, évtizedek óta él. Ráadásul a Kertváros kulturális rendezvényekben sem bővelkedik. Ezért úgy gondoltuk, olyan programokat indítunk el, melyekkel segítünk azoknak, akik egy picivel többet szeretnének tudni lakóhelyük múltjáról és jelenéről. Társaságunk sok-sok szervezéssel, önkéntes munkával és támogató vállalkozók segítségével pangó helyi kulturális életünk felvirágoztatására is törekszik.

Múltunk megismertetése terén kuriózum a Kertvárosi Időutazás, az évente mintegy ezer embert megmozgató autóbuszos kerületi városnézés. Rendszeresen szervezünk helytörténeti kiállításokat, vetélkedőket és gyűjtőpályázatot is indítottunk, 2004-ben adjuk ki a helyi önkormányzat gondozásában a Kertvárosi Helytörténeti Füzetek hetedik számát, és a kerületi lapokban rendszeresen publikálunk a témakörben. A Kertvárosi Kávéházi Estéken havonta neves személyiségekkel beszélgetünk, diákújságíró fesztiválokat és médiatáborokat tartunk.

Rendezvényeink az elmúlt években széles körben elismerést vívtak ki. Célközönségünk elsősorban a diákok, illetve a fiatal felnőttek - a helytörténet és a kommunikáció terén az iskolák ma még kevésbé tudnak átfogó ismereteket nyújtani, de több programunk szólítja meg a nyugdíjas korosztályt, illetve a középkorúakat. Programjaink fő támogatója a XVI. kerületi Önkormányzat.

Arra törekszünk, hogy programjaink ne legyenek öncélúak, a szórakoztatás mellett – klasszikus népművelői szemlélettel – hasznosak is legyenek, és mindig eljussanak a közönséghez. Fontos az is, hogy a „Tedd meg és beszélj róla” elvnek megfelelően – elsősorban a helyi médiában – figyelemfelkeltően „tálaljuk” is rendezvényeinket.

Helyi gondok

A helytörténeti kutatás, értékeink megőrzése és bemutatása olyan feladat, amelynek „most” van itt az ideje, mert „holnapra” már elvesznek a ma még fellelhető tárgyak, dokumentumok. A tárgyak egy jó része sajnos már az enyészeté, és ma már kevesen élnek azok, akik hitelesen tudnak beszámolni a XX. század elejének életéről, a kerületünket alkotó települések születéséről, fejlődésének első évtizedeiről.

A XVI. kerületben az elmúlt negyven évben szerencsére sok lelkes ember foglalkozott helytörténeti kutatással. Kiemelkedő ebben a Corvin Klub értékmentő tevékenysége Paor Éva vezetésével. Így született meg Gyarmati Imre iskolaigazgató bábáskodásával a 60-as években az igen értékes és látványos Cinkotai Néprajzi Gyűjtemény is. A Batthyány Ilona Általános Iskola légópincéjében található kiállítás hivatalos gyűjtemény rangot nem kapott. Nincs nyitvatartási ideje, bár iskoláscsoportok, egyéni látogatók bejelentkezhetnek a kiállítás megtekintésére. A helyiek nemrégiben alapítványt hoztak létre a gyűjtemény méltó helyre költöztetése érdekében.

Sajnálattal mondjuk az öt településrészből álló XVI. kerületben – a cinkotain kívül – nincs helytörténeti gyűjtemény. Próbálkozások természetesen voltak a létrehozásra, de a megfelelő helyszín megtalálása és a fenntartása még ma is kérdéses. Társaságunk lobbizik az ügyért, és a jövőbeli gyűjtemény

megtöltésére a helyi művelődési házzal közösen gyűjtőpályázatot indítottunk, több kiállítást szerveztünk.

A 70-es években látott napvilágot a helyiek által „kék könyvnek” nevezett összefoglaló kiadvány a kerület történetéről. A következő évtizedekben a Corvin Hírnök tucatnyi füzetje jelentett olvasmányt a helytörténet iránt érdeklődőknek. 1998-ban az önkormányzat kezdeményezte a már jó pár fejezetében elavult kék könyv „újraírását”. Tucatnyi szerző, általában lelkes lokálpatrióták írtak meg egy-egy fejezetet. Összegyűlt egy jókora adathalmaz, de sajnos igazi szerkesztői irányítás nélkül folyt a munka, így az anyag végleges formába öntése még várat magára.

Ismerkedjünk meg részletesebben az Időutazók Társaságának programjaival.

Kertvárosi időutazások

Valószínűleg országosan is kuriózumnak számít a Kertvárosi Időutazás névre keresztelt autóbuszos kerületi városnézésünk. Helytörténeti sétákat tartanak másutt is, de ilyen szervezett formában, évi 20-25 alkalommal mintegy ezer embert megmozgató, egy egész városrészt bemutató rendezvényről még nem hallottunk.

Az autóbuszos városnézés előnye, hogy nagy területet tudunk bejárni, és átfogó képet kapnak a résztvevők lakóhelyükről. Komplex helytörténeti, honismereti programsorozatunkon 2001-től több ezren vettek részt. Elsődleges célunk, hogy 12-13 éves korára minden kerületi kisdíák megismerje szűkebb lakóhelyének történetét és főbb látnivalóit. Nagy örömeinkre minden helyi iskola kapott a lehetőségen, és az utazások háromnegyede diákok aktív részvételével zajlik. Az aktivitást elősegíti az a „csokijutalom”, amit az utazás végén, a mini-totó kitöltésével lehet nyerni. Sokan jegyzetelnek az utakon. A hallottakat később több iskolában, a tanórákon dolgozzák fel, mivel ez beépíthető az 5. és 6. osztályos hon- és népismereti oktatásba.

Az utazásokat így hirdetjük a helyi lapokban:

„Jöjjön velünk Időutazásra!

Időgépbe nem szállunk, csupán autóbuszra, de a múltban való izgalmas csavargáshoz az is megteszi. Tudja ön, milyen legendák kapcsolódnak lakóhelyünkhöz? Járt már az ezeréves cinkotai templomban, a patinás Szerb Antal Gimnázium parkjában, az ódon hangulatú ó-mátyásföldi villanegyedben? Láta az egykori szentmihályi községházát, a lenyűgöző Szent István szobrot, megcsodálta a magántulajdonban lévő felújított Gizella kastélyt? Szeretné mindezt érdekes történetekkel, anekdotákkal fűszerezett idegenvezetéssel megtekinteni?”

A diákutaknál a busz 11 órakor indul az érintett iskola elől, 13.30-kor érkezik ugyanide. A körutazás során négy helyen leszállunk - sétálunk a szép villák között, bekukkantunk műemlék templomba és a gimnáziumba, rácsodálkozunk a kétszáz éves védett fára, beszélgetünk az adott helyszínt jól ismerő helybelivel.

Egy helyi nyomda támogatásával a látottakról nívós prospektust is adunk a résztvevők kezébe. Évente öt-hat utazást hirdetünk meg felnőtteknek. Amikor egy nagyobb támogatásnak köszönhetően ingyenesek voltak az utazások, másfélszeres volt a túljelentkezés. Ez az egyetlen programunk, mely részvételi díjas, ám ez diákoknak – támogatástól függően – mindössze 250-300 forint, felnőtteknek 400-500 forint.

Színesítettük ajánlatunkat - az egész kerületet összefoglalóan bemutató túrák mellett az egykori községeket, egy-egy részterületet alaposabban bejáró utakkal. A történeti emlékek megismertetésén túl több alkalommal mocsári teknős bemutatót szerveztünk a védett Naplás-tónál, ellátogattunk az Ezüst Fa Vár koraközépkori múzeumfaluba, megtekintettük a Cinkotai Néprajzi Gyűjteményt, a mátyásföldi katolikus templomot. A legszomorúbb időutazást az elhagyott szentmihályi temetőbe tettük, ahol a szétrombolt családi kripták között, áttörve magunkat a bozóton egy csokor sárga rózsát helyeztünk el a Zirmann család sírkövére. De jártunk a szintén elhagyott cinkotai öregtemetőben, ahol a község földesurai nyugszanak. Megmutattuk az elmúlt százhusz év fotóiból válogatott időszakos kiállítást a Cinkotai Kultúrházban, majd egy másik építészeti fotóválogatást a Maconkai Galériában, és hűsöltünk a vízművek futurisztikus látványt nyújtó medencéje mellett is.

Szervezőként örömmel láttuk, hogy Kertvárosunk lakói élénken érdeklődnek lakóhelyük múltja és jelenlegi állapota iránt, mivel az Időutazók Társasága által szervezett összes útra megtelt a busz.

Kertvárosi Helytörténeti Füzetek

A 90-es években – a helyi lapok rövid cikkein és két Corvin Hírnökön kívül – nem jelent meg helytörténettel foglalkozó írás Kertvárosunkban. Az átfogó helytörténeti könyv kiadása is megrekedt. Ez a helyzet adta 1999-ben az ötletet arra, hogy Kertvárosi Helytörténeti Füzetek néven évente egy-két, fotókkal gazdagon illusztrált, olvasmányos, anekdotákkal fűszerezett, könyvet adjunk ki a kerület múltjáról. A XVI. kerületi önkormányzatban ehhez partnerre találtunk, így ma már a hetedik kiadvány szerkesztése folyik.

A Kertvárosi Helytörténeti Füzetek B5-ös nagyságban, színes borítóval, 60-120 oldalon, 500-1000 példányban jelenik meg. Az önkormányzat évi fél-egymillió forinttal finanszírozza a kiadást, amit pályázati forrásból és a helyi egyesületek támogatásából egészítünk ki.

A „Sajtótörténet 1898-1945” a kerületet alkotó egykori községek lapjainak történetét dolgozza fel, melyben tanulságos – némelykor mulatságos – összeállítás készült az újságok egymással és a község vezetőivel vívott „csatáiról”, sajtópereiről.

A „Temetők és bűnügyek” a Csipkerózsika-álmukat alvó, bezárt helyi temetőket mutatja be lírai fotókon, valamint Kiss Béla, a hírhedt cinkotai asszonyirtó bádigos rémtetteinek hatalmas sajtóvisszhangját dolgozza fel tíz egykori napilap tudósításai nyomán.

Szentmihály hét évszázados históriájáról olvashatunk a „Rákosszentmihály története...” című könyvben, amelyben mintegy nyolcvan korabeli és mai fotó, térkép és karikatúra nyújt segítséget a fantáziának az egyes korok hangulatának megidézéséhez.

Az „Oskolák és katedrák” egykori iskoláink életébe enged bepillantást a XVIII. századtól az 1950-es évekig.

A következő kiadványban fotóalumszerűen villantjuk fel két ember portréját. Szabó József, Rákosszentmihály építész munkásságát unokája dolgozta fel, a könyvben negyven villa és közintézmény egykori fotójával, hangulatos leírásával találkozunk. Egy cinkotai polgárkisasszony XX. századát ismerhetjük meg Vica, a hosszú életű vénkisasszony gazdag fotóhagyatékának segítségével.

Végül hosszas levéltári kutatás után került az olvasók elé a „Rákosszentmihály születésének oklevelés emlékei”. A kötet bemutatja, hogy mennyi áldozatot kellett hozni és milyen harcot kellett vívni az önálló községgé válásért, a XIX. és XX. század fordulóján a település lakóinak.

A könyvek 500 forintos áron kaphatóak a helyi könyvtárakban.

Fontos feladatunknak tartjuk a magán- és egyesületi kezdeményezések felkarolását, hogy a kiadásra méltó írások pénzhiány miatt ne maradjanak az asztalfiókban.

Helytörténeti kiállítások

Kiállítások gyakori megrendezésével szeretnénk betölteni a fájó űrt, melyet az állandó helytörténeti gyűjtemény hiánya okoz. Eddig öt kiállításra valót gyűjtöttünk össze, valamint több tárlat szervezésében vettünk részt. Jövőbeli kiállításainkkal az aktuálisan megjelenő helytörténeti füzetek témájához kívánunk kapcsolódni.

Tapasztalataink szerint az utolsó pillanatokban vagyunk ahhoz, hogy a lakóktól tárgyakat, dokumentumokat szerezzünk be. Egy-két év múlva már késő lesz! A kiállított tárgyak, fotók, festmények közeli és távolabbi múltunkat őrzik, ami nélkül nem érthető a jelen és tervezhetetlen a jövő. Ez a gondolat vezérli a kiállítások szervezőit, a gyűjtemény létrehozását szorgalmazókat.

Első helytörténeti kiállításunkat 2001 őszén rendeztük a Corvin Művelődési Házban „Wanted! Körözés alatt! Ki ismeri?” címmel - a plakáton a kerület térképére utalt a figyelemfelhívó cím. A következő kiállítás a 100 esztendő Rákosszentmihálynak állított emléket az egykori község házában. Rákosszentmihály gyerekszemmel címmel az Önkormányzati Galéria adott helyet egy tárlatnak, és később a Penna és abakusz címmel a helyi oktatás múltjából merítettünk a Pedagógiai Szolgáltató Intézetben. Legutóbb az Erzsébetligeti Színházban a cinkotai Vica kisasszony életébe és a rákosszentmihályi Szabó József építész munkásságába avattuk be a látogatót, a mintegy száz archív fényképből és századelős régi tárgyakból álló kiállításon.

Kiállításainkkal az idősebb és az ifjabb korosztályokat is megcélizzuk, a diákok számára szervezett tárlatvezetéseket, majd vetélkedőket tartva.

Szervezési munkával, újságcikkkel segítettük a Maconkai Orosz László Galériában rendezett nagy sikerű kerületi térképkiállítás, majd a lakóhelyünk épített világát fotókon, archív képeslapokon bemutató tárlat széles körű népszerűsítését.

Helytörténeti gyűjtőpályázat

A tervezett helytörténeti gyűjtemény anyagának gyarapítása érdekében 2003-ban helytörténeti gyűjtőpályázatot hirdettünk meg a Corvin Művelődési Házzal közösen, diákok és felnőttek számára. Folyamatosan várunk fotókat, dokumentumokat, bizonyítványokat, régi eszközöket, bútorokat, tárgyakat, de várjuk az idősök visszaemlékezéseit is, akár önmaguk, akár mások által lejegyezve.

A gyűjtés folyamatát próbáljuk aktivizálni, gyorsítani azzal, hogy minden felajánló emléklapot kap, a legjobb írásművekért, értékesebb tárgyakért pedig vásárlási utalványt, nívós könyveket ajánlottunk fel. A tapasztalatok szerint a fotókat nem szívesen adják át az idősök, ezért ezeket szkenneljük - így CD-n tárolva alkalmassá válnak későbbi kinyomtatásra és kiállításra. (A gyűjtemény számára természetesen mindig az eredeti az értékesebb.)

A diákok számára külön felhívást jelentettünk meg, hogy járják körbe a szomszédokat érdekes tárgyak és visszaemlékezések után kutatva. Minden iskolában megkerestünk egy pedagógust, aki hajlandó koordinálni a munkát.

Fedezd fel a lakóhelyed! – helytörténeti vetélkedő

A Kertvárosi Időutazásra, a kiállításokra, a helytörténeti füzetekre és olvasókönyvre építve 5-6. osztályosok számára évek óta kerületi szintű helytörténeti vetélkedőt hirdetünk „Fedezd fel lakóhelyed!” címmel. Ez elsősorban nem elméleti tudást, inkább gyakorlati ismereteket és kreativitást igénylő monstre játék. Célunk, hogy a vidám, játékos vetélkedés közben a gyerekek kedvet kapjanak a múlt megismerésére, és egyben bemutatót tartsunk a pedagógusoknak,.

Az „időutazások” hasznosságát igazolja, hogy a helyi épületeket, szobrokat, tájat ábrázoló huszonöt fotó nagy részét meglepően sokan ismerik fel, ráadásul kötni tudják az adott településrészhez. Azok felnőttek, akik még nem vettek részt Időutazáson, csupán a képek negyedét ismerik fel.

Egy másik feladat sikerében a kísérő pedagógusok is szerepet vállalnak: egykor híres kerületi személyek bőrébe bújnak, akiket a diákok interjúvolnak meg. Az ismeretlennel való beszélgetés a gyerekek számára mindig nagyon emlékezetes, és ők komolyan is veszik riporter feladatukat. Szintén mély és maradandó tudáshoz juttatja a diákokat az „Időutazás különböző korokba” című feladat. A gyerekek által írt és előadott humoros mini-szindarabok helyszíne a kerület területe a honfoglalás, Mátyás király vagy éppen Cinkota újratelepülése idején.

Kertvárosi Kávéházi Esték

Kertvárosi Kávéházi Esték címmel 2001 szeptembere óta havi rendszerességgel közéleti-kulturális beszélgetésekre várjuk az érdeklődőket a Sashalmi Könyvtár Veres Péter úti épületébe.

A könyvtár hangulatos nagytermében zajló összejöveteleken elsősorban a XVI. kerületben élő vagy dolgozó ismert személyiségek, írók, képzőművészek, újságírók, színészek beszélgetnek kultúráról, művészetéről, hagyományokról, munkáról és hétköznapokról. Az igényekhez igazodva tágítottuk a meghívottak körét, így kerületünk határain túl élő művészek meghívására is rendszeresen sor kerül.

Vendégeink voltak kerületünk neves lakói, köztük díszpolgáraink, mint Pánczél Tivadar református lelkész, Mohácsi Regős Ferenc festőművész, és Persányi Miklós miniszter, aki akkor a Fővárosi Állatkert igazgatója volt. Rengetegen voltak kíváncsiak dr. Bálint Györgyre, ismertebb nevén Bálint gazda kertészmérnökre, hangulatos beszélgetés zajlott a rádiós műsorvezető házaspárral, Nagy Katalinnal és Jónás Istvánnal, Gajdos Tamás televíziós műsorvezetővel, Pekár Istvánnal, a Duna Televízió akkori elnökével, R. Törley Mária szobrászművésszel, Tarnai Kiss László néptáncosnővel és több ízben a Kertvárosi Helytörténeti Füzetek alkotóival.

Klasszikus író-olvasó találkozókra láttuk vendégül többek közt Jókai Annát, Gyurkovics Tibort, Czákó Gábort, Lázár Ervint, Vathy Zsuzsát, Kertész Ákost, Temesi Ferencet. Kiemelkedően népszerű volt látogatónk közül Cseh Tamás előadóművész és Jankovics Marcell rajzfilmrendező.

Diákújságíró Fesztivál és médiatábor

Eddig négy alkalommal szerveztük meg az Erzsébetligeti Színházban a sok neves vendéget felvonultató, egész napos XVI. kerületi Diákújságíró Fesztivált, melyet a kerületi általános és középiskolákban működő vagy csak tervezett iskolaújságok készítői számára hirdettünk meg.

A kommunikáció, a média, a vizuális kultúra felértékelődésével egyre nagyobb szükség van arra, hogy a közéletre nyitott, önmagukat jól kifejező, a „sorok közt olvasni tudó”, a reklámokkal szemben ellenálló fiatalokat neveljünk. Minderre az iskolai keretek között kevésbé nyílik lehetőség, programunkkal ebben is szeretnénk segítséget nyújtani.

Nyaranta médiatáborokban készülhetnek fel az ifjú érdeklődők a szakma várható nehézségeire az önismereti- és kommunikációs játékok, szerkesztőségi látogatások, filmforgatás és -vágás segítségével. Szívügyünk a helytörténet, ezért általában mindkét programba belecsempészünk egy kis múltkutatót.

Az Időutazók Társasága pályázati támogatásokból szervezi programjait, de a célunk az, hogy az önkormányzat által működtetett, jövőbeli helytörténeti gyűjtemény vegye át a jól bejáratott rendezvényeket. S ha a pénzszerzés gondja lekerül a vállunkról, már „csak” a szervezéssel, kivitelezéssel kell foglalkoznunk...